

ਉਣੇ ਤੇ ਸੱਖਣੇ

ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਾਟਕ।
ਇਹਦੀ ਸਕਰਿਪਟ 16-04-2001 ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਗਈ। 19-04-2001 ਨੂੰ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਕਲਾ
ਭਵਨ, ਸੈਕਟਰ 16, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ।

ਪਾਤਰ

ਧਰਮ ਸਿੰਘ—ਕਿਸਾਨ
ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ—ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ
ਮਹਿੰਦਰ—ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ

ਉਣੇ ਤੇ ਸੱਖਣੇ

(ਨਾਟਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇਥੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ।
ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ (ਨਾਮੀ) ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ
ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਹਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।)

- 1 : ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਹੋਊ ਐਤਕੀ ? ਕੌਣ ਬਣੂ ਸਰਪੈਂਚ ?
- 2 : ਤੈਂਅ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਐ ? ਐਤਕੀ ਤਾਂ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਖੜ ਗਿਆ
ਸਰਪੈਂਚ। ਅਖੇ ਐਤਕੀ ਸਾਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾਓ। ਸਾਡਾ ਹੱਕ ਬਣਦੈ।
ਹੂੰ ਭੇਡਾਂ ਨਿਗਾਹੇ ਨੂੰ ਚੱਲੀਆਂ।

- 1 : ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ ਭੇਡ ਜੰਮ ਪੀ, ਕੀਹਨੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸੰਧੂ ਲਾ ਲਿਆ ?
- 2 : ਉਹਾ ਈ ਨੇਣੂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ, ਜਿਹੜਾ ਮਿਲਟਰੀ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਲ
ਭੂਢ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹਲੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਏ ਨੂੰ। ਵੇਖ ਲਵੀਂ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਸਿਰ
ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਣਨਾ ਹੀ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਉਵੇਂ ਹੀ
ਪਾਟੇ ਪਏ ਨੇ।

- 1 : ਜੇ ਇੰਜ ਸਰਪੰਚ ਬਣ ਗਏ, ਜਮਾਂ ਹੀ ਹੱਤਕ ਹੋ ਜੂ। ਜੱਟ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ
ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਦਰਬਾਰੇ ਸੌ ਕੰਮ ਧੰਦਾ। ਫੇਰ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੈਂਦੀਏ
ਬੈਠਿਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਕਿਉਂ ਧਰਮ ਸਿਆਂ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਏ ?
ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਮੇਰਾ ? ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੰਜਟਾਂ
ਤੋਂ?... ਮੈਂ ਤੇ ਉਪਰ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ। ਫ਼ਸਲ ਪੱਕੀ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਖਲੋਤੀ
ਏ ਤੇ ਉਪਰ ਵਾਲਾ ਕੰਜਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦਾ ਏ। ਓਏ
ਘਰ ਜਾ, ਬੀਬੀ ਦੀ ਭਾਂਡਾ ਟੀਂਡਾ ਸਾਂਭਨ 'ਚ ਮਦਦ ਕਰ।

(ਮਹੇਂਦਰ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

- ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਮਹੇਂਦਰਾ, ਇਹ ਕਾਹਦਾ ਰੋਲਾ ਏ ?
ਮਹੇਂਦਰ : ਬੀਬੀ ਜੀ, ਪਚੈਂਤ ਕੀ ਲੈਕਸ਼ਨ ਕਾ ਰੋਲਾ ਹੈ। ਜੱਟ ਬਰਾਦਰੀ ਕੱਠੀ
ਹੋਈ ਹੈ, ਅਖੇ ਬੇਹੜੇ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਨਹੀਂ ਬਣਨੇ ਦੇਣਾ।
ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਤੇਰਾ ਸਿਰਦਾਰ ਕਿਥੇ ਏ ? ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਕਦੋਂ ਦੀ ਬੈਠੀ ਆਂ। ਉਤੋਂ
ਕਾਲਾ ਬਦਲ ਚੜਿਆ ਆਉਂਦਾ ਏ।
ਮਹੇਂਦਰ : ਵੇਹ ਅਬ ਦੇਰ ਸੇ ਆਏਂਗੇ। ਅਖੇ ਹਮ ਨੇ ਮੱਤਾ ਪਕਾਉਣਾ ਹੈ। ਆਪ
ਈਧਰ ਰੋਟੀ ਪਕਾਏ, ਵੇਹ ਮੱਤਾ ਪਕਾਏਂਗੇ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਵੇ ਕਾਹਦਾ ਮੱਤਾ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਯਹੀ ਹਮਨੇ ਬੇਹੜੇ ਕਾ ਸਰਪੰਚ ਨਹੀਂ ਬਣਨੇ ਦੇਣਾ। ਅਬ ਸਭ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੀ ਬੈਠਕ ਮੇਂ ਬੈਠ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਏਂਗੇ। ਆਗੇ ਭੀ ਸਭ ਨੇ ਪੀ ਰਖੀ ਥੀ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਤੂੰ ਉਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਮੈਂ ਉਨਕਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਰਹਾ ਥਾ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਜਾਏ ਖਾਣਾ, ਨਿੱਤ ਦਾ ਇਹੋ ਸਿਆਪਾ। ਪਹਿਲੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਖਹਿਬੜਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਕੱਠੇ ਗਲਾਸੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨਗੇ। ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ।

ਮਹੇਂਦਰ : ਨਹੀਂ ਵੇਹ ਨਹੀਂ ਆਏਂਗੇ, ਮੁਝੇ ਮਾਰੇਂਗੇ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਕਹੀਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ।

ਮਹੇਂਦਰ : ਫਿਰ ਆਪਕੋ ਮਾਰੇਂਗੇ। ਵੇਹ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਮੇਂ ਹੈਂ। ਜਭ ਬਾਦਲ ਗਰਜਾ, ਬਿਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਕੋ ਭੀ ਗਾਲ੍ਹੀ ਦੀ... ਤੋਬਾ ਤੋਬਾ ਇਤਨੀ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੀ ਗਾਲ੍ਹੀ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਲੈ ਲਾਂ ਤੇਰੀ ਨਿੱਕੀ ਨਾਲ ਫੇਰੇ, ਕਿਉਂ ਡਰਾਵਣਾ ਏਂ ਡਾਢਿਆ। ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਦੀ ਮੋਹਨਤ ਖੜੀ ਏ ਖੇਤਾਂ 'ਚ। ਦੇ ਦੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਦਿਨ ਹੋਰ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੀਂ ਸਾਕ ਨਿੱਕੀ ਵੱਡੀ ਦਾ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਹਾਏ ਤੂੰ ਜਾ ਤੇ ਸਹੀ।

ਮਹੇਂਦਰ : (ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ) ਸਿਰਦਾਰ ਕਹਿਤਾ ਹੈ ਘਰ ਜਾ, ਬੀਬੀ ਕਹਿਤੀ ਹੈ ਸਿਰਦਾਰ ਕੋ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਕਹਾਂ ਜਾਉਂ ?

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : (ਮਨ ਕੱਥਨੀ) ਮਹੇਂਦਰ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਸਿਰਦਾਰ ਨੇ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ, ਗਾਲ੍ਹ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਬਦੋਬਦੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਫ਼ਸਲ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਵੱਢਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਏ ਤੇ ਉਤੋਂ ਦੱਖਣ ਪਾਸਿਓਂ ਗਹਿਰ ਅਸਮਾਨੇ ਚੜੀ ਹੋਈ ਏ।... ਰੱਬ ਵੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਕਾਹਨੂੰ ਬਣਦੈ?... ਉਹ ਵੀ ਲਾਲਿਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ। ਹਾਹੋ ਬਣੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਫੁੱਲੀਆਂ, ਪਤਾਸਿਆਂ, ਛੋਲਿਆਂ-ਪੂੜੀਆਂ, ਕੀਹਦਾ ਕੀਹਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਚੜਾਉਂਦੇ। ਬੱਸ ਹੱਟੀ ਬੈਠੇ ਈ ਦੋ ਦੂਣੀ ਚਾਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਤੇ ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਆਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਟੁੱਟ-ਟੁੱਟ ਮਰੀਦੈ, ਪੰਜ ਪਾਜੇ ਈ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ।

(ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੱਲ ਦੇ ਪੱਲ ਸਟੇਜ ਖਾਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਹੇਂਦਰ ਗੁੱਸਿਆ ਵਾਕੁਨ ਬੋਲਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ,

“ਹਮ ਨਹੀਂ ਖਾਏਗੇ ਰੋਟੀ, ਕਭੀ ਨਹੀਂ ਖਾਏਗੇ”।)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : (ਮਹੇਂਦਰ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦਾ ਹੋਇਆ) ਉਏ ਕੰਜਰਾ, ਹੁਣ ਰੋਟੀ ਖਾ
ਵੀ ਲੈ, ਸਹੁੰ ਰੱਬ ਦੀ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇਰੀ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕੁਸ਼।

ਮਹੇਂਦਰ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਖਾਊਂਗਾ, ਹਰ ਬਾਰ ਐਸੇ ਕਹਿ ਦੇਤੇ ਹੈਂ। ਦੋ ਘੁੱਟ ਸ਼ਰਾਬ
ਕੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ, ਫਿਰ ਸਭ ਕੁਸ਼ ਭੂਲ ਗਏ। ਰਾਤ ਬੀਬੀ ਜੀ
ਨੇ ਮੁਝੇ ਖਾਣੇ ਕੋ ਦੀਆ। ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਖਾਇਆ। ਆਪ ਕੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ
ਕਰਤੀ ਰਹੀ। ਆਪ ਆਏ ਤੋ ਘੋੜੇ ਪਰ ਅਸਵਾਰ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ
ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਾ ਏਨੀਂ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਲਗਾਈ ਤੋ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ
ਦੀਆ... ਮੈਂ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਊਂਗਾ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : (ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹੱਸ ਕੇ) ਓਏ ਬੀਵੀ ਮੇਰੀ, ਮੈਂ ਮਾਰਾਂ ਜਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਾਂ,
ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਏ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਮੈਂ ਘਰ ਦਾ ਬੰਦਾ। ਸਿਰਦਾਰ ਯੇਹ ਤੋ ਆਪਕੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਹੈ ਕਿ
ਘਰ ਵਾਲਾ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਕੁੱਟੇ, ਬੀਵੀ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ। ਰਾਮ
ਰਾਮ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਹੋਤੀ ਤੋ ਕਬਕੀ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਕੇ ਸਾਥ ਭਾਰ
ਜਾਤੀ, ਬੀਬੀ ਤੋ ਦੇਵੀ ਹੈ ਦੇਵੀ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਆਹੋ ਬੀਬੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਦੇਵੀ ਏ, ਮੈਂ ਹੀ ਨਿਕੰਮਾ ਹਾਂ। ਕੱਲ੍ਹ ਮੁੰਡੇ
ਗਾਣਾ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸੀ... ਮਾਮਾ ਕੌਡੀ ਦਾ ਮਾਮੀ ਸਾਡੀ ਢਾਹੀ ਲੱਖ
ਦੀ। ਹੁਣ ਮੰਨ ਲਿਆ ਮੈਂ ਕੌਡੀ ਦਾ ਤੇਰੀ ਬੀਬੀ ਢਾਈ ਲੱਖ ਦੀ।
ਉੱਠ ਰੋਟੀ ਖਾ ਅੱਜ ਖੇਤ ਕੰਮ ਕੋਈ ਥੋੜਾ ਨਹੀਂ (ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ)
ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲਾਡਲੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇ ਦੇ ਤੇ ਨਾਲੇ
ਇਸ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਏ... ਮੈਂ ਚਲਿਆਂ ਖੇਤ
'ਚ। ਉਤੋਂ ਉਹ ਉਪਰ ਵਾਲਾ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਗਰਜ ਗਰਜ
ਕੇ ਡਰਾਉਂਦਾ ਪਿਆ ਏ। ਥੱਲੇ ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਬਣੀ ਬੈਠਾ
ਏ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ 'ਤੇ।

(ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਥਾਲੀ ਚਰੋਟੀ
ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਮਹੇਂਦਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਪਿਛੋਂ ਆਵਾਜ਼ : ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ
ਨਾਟਕ ਉੱਣੇ ਤੇ ਸੱਖਣੇ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਪਾਤਰ ਉਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰ
ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਹੀ
ਲਈ ਹੋਣੀ ਏ। ਇਹ ਪਹਿਚਾਣ ਹੀ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।
ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤੈਹਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਜਾਂ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜੋ ਆਪ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ। ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹੇਂਦਰ ਦਾ ਇਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਮਹੇਂਦਰ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲਈ ਹੈ। ਥਾਲੀ ਤੇ ਕੋਲੀ ਨੂੰ ਮਾਂਜਦਾ ਹੈ। ਕੋਲੀ ਅੰਦਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਮਹੇਂਦਰ : ਮੈਂਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਥ ਟੁੱਟੀ-ਫੁੱਟੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਸਕਤਾ ਹੂੰ। ਸਾਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਜਬ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਬਾਰ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਆਇਆ ਥਾ, ਲਾਜੂ ਨੰਬਰਦਾਰ ਕੇ ਸਾਥ, ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਮੇਰੇ ਲੀਏ ਬਿਲਕੁਲ ਬਿਗਾਨਾ ਥਾ। ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਿਹਾਰ ਸੇ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਦੂਰ ਆਕਰ ਮੁਝੇ ਐਸੇ ਲਗਾ ਥਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਔਰ ਧਰਤੀ ਪਰ ਆ ਗਿਆ ਹੂੰ, ਨਾ ਵੇਹ ਬੋਲੀ, ਨਾ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਨਾ ਰਹਿਣਾ-ਸਹਿਣਾ, ਨਾ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ। ਲਾਲੂ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਹੀ ਤੇ ਮੁਝੇ ਸਿਰਦਾਰ ਕੇ ਸਾਥ ਭੇਜਾ ਥਾ।

(ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਲੈ ਬਈ ਭਈਆ, ਇਹ ਆਪਣੀ ਗੱਠੜੀ ਰੱਖ ਓਸ ਨੁੱਕਰ, ਰੋਟੀ ਖਾ, ਚਾਹ ਪੀ... ਤੇ ਕੰਮ ਪਤਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਖੇਤੋਂ ਪੱਠੇ ਲਿਆਉਣਾ, ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਕਾਟਣਾ ਤੇ ਤੂੜੀ ਰਲਾ ਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਡਾਲ ਦੇਣਾ।

ਮਹੇਂਦਰ : (ਸਿਰ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ) ਔਰੈਟ

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਬਾਕੀ ਬਾਹਰਲਾ ਕਾਮ ਤਾਂ ਜੱਟਾਂ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਹੁੰਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ। ਬਸ ਇਹੀ ਕੰਮ ਐ ਜਾਂ ਘਰੇ ਬੀਬੀ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਮੋਟਾ ਕਰਾ ਦੇਣਾ। ਔਰ ਕੀ ਬਸ। ਏਨਾਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਮਝ ਲੀਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ? ਔਰੈਟ

(ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਮਹੇਂਦਰ : ਔਰੈਟ, ਸਿਰਦਾਰ ਯੇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਥਾ। ਸੱਚ ਜਾਣੀਓ ਮੁਝੇ ਸਿਰਦਾਰ ਕੀ ਕਿਸੀ ਬਾਤ ਕੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲਗੀ ਥੀ। ਵੈਸੇ ਸਿਰਦਾਰ ਕੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਬਾਤੋਂ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਯਾਦ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਈ ਥੀ। ਯਹਾਂ ਆ ਕੇ ਹੀ ਮੁਝੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਥਾ ਕਿ ਹਮਕੋ ਈਧਰ ਭਈਏ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਅਬ ਤੋ ਯੇਹ ਘਰ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਘਰ ਭੀ ਖੇਤ ਭੀ। ਥੋੜੇ ਦਿਨੋਂ ਮੇਂ ਹੀ ਮੈਨੇ ਘਰ ਕਾ ਸਾਰਾ ਕਾਮ ਸਮਝ ਲੀਆ ਥਾ। ਮੈਨੇ ਸਿਰਦਾਰ ਕੋ ਭੀ ਸਮਝ ਲੀਆ ਥਾ ਔਰ ਘਰ ਕੀ ਮਾਲਕਨ ਕੋ ਭੀ ਸਮਝ ਲੀਆ ਥਾ। ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੇ ਥੇ। ਏਕ

ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੋਣੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਸ ਘਰ ਮੇਂ ਏਕ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਆਈ ।
ਆਠ ਸਾਲ ਕੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੇ ਬਾਅਦ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਘਰ ਮੇਂ ਜਨਮ
ਲੀਆ । ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਖਬਰ ਸੁਣਤੇ ਹੀ ਸਿਰਦਾਰ ਨੇ ਸਭ ਸੇ ਪਹਿਲੇ
ਮੇਰੇ ਕੋ ਜੱਫੀ ਮੇਂ ਲੀਆ ਐਸੇ ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਘੂਟਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਤੋ ਜਾਨ ਹੀ
ਨਿਕਲ ਚਲੀ ਥੀ ।

*(ਸਿਰਦਾਰ ਦਾ ਬੜਕ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਜੱਫੀ 'ਚ ਲੈਣਾ,
ਨੱਚਣਾ ।) ਏਕ ਸਾਲ ਬੀਤਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ, ਮੁਝੇ ਸਿਰਦਾਰ ਨੇ
ਕਹਾ...*

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਲੈ ਬਈ ਮਹੇਂਦਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਪੂਰਾ । ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਐ ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਰੱਖਣਾ ਈ ਰੱਖਣਾ । ਇਹ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ ਆਪਾਂ
ਕੋਈ ਲੈਟਲਾਰਟ ਤਾਂ ਹੈ ਨੂੰ । ਕਲਾਪੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬੰਦਾ ਰੱਖਣਾ
ਪੈਂਦਾ ਐ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਵੱਧ ਦੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ
ਪੁੱਗਤ ਨੂੰ । ਦਸ ਤੇਰੀ ਕੀ ਸਲਾਹ ਏ ?

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਇਹਦੀ ਕੀ ਸਲਾਹ ਹੋਣੀ ਏ ? ਇਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੋ । ਅਸੀਂ ਨੂੰ
ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਲੈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬੀਬੀ ਨੇ ਵੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਈ
ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਂਝੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਏਂ । ਘਰੇ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਪੈਣ ਨਾਲ
ਸਾਡੀ ਜੜ੍ਹ ਲਗੀ ਐ । ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੁੱਖ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਹੱਕ
ਤੇਰਾ ਅਸੀਂ ਰੱਖਦੇ ਨੀ । ਆਰੈਟ

ਮਹੇਂਦਰ : ਆਰੈਟ

*(ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਹੇਂਦਰ
ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।)*

ਮਹੇਂਦਰ : ਜਿਸ ਦਾਅਵੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਿਰਦਾਰ ਤੇ ਬੀਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ,
ਮੈਂ ਭਲਾ ਹੋਰ ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ? ਫਿਰ ਦੇਖਤੇ ਦੇਖਤੇ ਪੂਰੇ ਪਾਂਚ ਸਾਲ
ਬੀਤ ਗਏ । ਇਨ ਪਾਂਚ ਸਾਲੋਂ ਮੇਂ ਮੈਂ ਏਕ ਬਾਰ ਭੀ ਗਾਂਓ ਨਹੀਂ
ਗਿਆ । ਪਾਂਚ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਘਰ ਮਨੀਆਰਡਰ ਭੇਜ ਦੇਤਾ ਥਾ ।
ਪਾਂਚ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਮੈਨੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਕੋ ਗਾਂਓ ਜਾਣੇ ਕੇ ਲੀਏ
ਪੁਛਾ ਥਾ । ਸਿਰਦਾਰ ਨੇ ਬਾਤੋਂ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ ਕਈ ਮਜਾਕ ਕੀਏ ।

(ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਨਾਮ ਕੌਰੇ ਆਪਣਾ ਮਹੇਂਦਰ ਪਿੰਡ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੈਂ ?

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਕਿਉਂ ? ਅਗੇ ਨਾ ਪਿਛੇ, ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਹੈ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਹਾਂ ਹੈ ਤੋ ਸੁੱਖ ਈ । ਕੱਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਪੀਂਡ ਸੀ ਭਈਆ ਕੀ, ਮੇਰਾ

ਗੌਣਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਗੌਣਾ ਪੜ੍ਹਨੈ ? ਇਹ ਕੀ ਬਲਾ ਐ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਇਥੇ ਆਪਕੇ ਮੁਕਲਾਵਾ ਕਹਿ ਦੀਏ । ਸਾਡੇ ਊਧਰ ਗੌਣਾ ਬੋਲਦੇ ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਤੂੰ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਗਿਆ ਨੀਂ । ਮੁਕਲਾਵਾ ਐਵੇਂ ਲੈ ਆਉਣੇ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਸਿਰਦਾਰ ਮੇਰਾ ਹੂਏ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾ ਸਾਲ ਹੂਈ ਗਏ ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ? ਜੰਮਦੇ ਦਾ ਈ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਊ ਬਿਆਹ ਫੇਰ ਤਾਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਹੁਣ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਐ । ਹੱਤ ਤੇਰੇ ਕੀ ? ਚੰਗਾ ਸਬਰ ਐ ਥੋਡਾ ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਮਹੇਂਦਰ ਤੇਰੇ ਸਿਰਦਾਰ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ ਵਿਆਹ ਮੁਕਲਾਵਾ ਕੱਠਾ ਈ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਹੋਰ ਕੀ ? ਤੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਇਤਬਾਰ ਸੀ ?

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਬਸ ਝੇਡਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਸਿੱਖੇ । ਆਓ ਅੰਦਰ ਆਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਓ ।

(ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਹੇਂਦਰ ਭੀ ਜਾਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਉਹਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੈ ।)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਓਏ ਮਹੇਂਦਰਾ, ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਆਉਣੀ ਏ, ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਭੇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਹਾਂ ਦੱਸੋ ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤੀਮੀਂ ਜਾਤ ਬੜੀ ਟੇਢੀ ਜਾਤ ਏ । ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਇਹਨੂੰ ਸੋਧਾ ਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਤਾ ਹੈ ।

ਮਹੇਂਦਰ : ਸੋਧਾ ?

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤੀਮੀਂ ਜਾਤ ਬਸ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਯਾਰ ਐ । ਇਹਦੇ ਵੁਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਸੋਧਾ ਲੱਗਦਾ ਰਹੇ, ਸਿਧੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ । ਤਕਲੇ ਆਗੂ ਕੁਸਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਲੇਬੀ ਆਗੂ ਵਲ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਆ । ਸੋਧਾ ਸਮਝ ਗਿਆ ਏ ਨਾ ? (ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਗੱਲ ਪਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਥੋੜ੍ਹੀ ਉੱਚੀ ਸੁਰ 'ਚ) ਮਹੇਂਦਰ ਸੋਹਣਾ ਰਵਾਜ ਐ ਥੋਡੇ । ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਐ, ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ 'ਚ । ਮੁੰਡਾ ਭਾਮੇਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਲੋਫਰ ਹੀ ਨਿਕਲੇ ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਹੁਣ ਆ ਵੀ ਜਾਓ, ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਭੇਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਫੇਰ ਸਮਝਾ ਦੇਣੀਆਂ । ਅਖੇ ਤੀਮੀਂ ਜਲੇਬੀ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੁੰਝਲਦਾਰ । ਬੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਸਤਿਆਵਾਨ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਬੜੇ ਹੀ ਨੇਕ

ਮਹੇਂਦਰ : ਮੇਰੇ ਕੋ ਗਾਂਓ ਜਾਂਦੇ ਵਕਤ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੀਝ ਕਾ ਏਕ ਸੂਟ ਬਣਵਾਕੇ ਦੀਆ। ਸਿਰਦਾਰ ਨੇ ਇਕਵੰਜਾ ਰੁਪਏ ਸ਼ਗਨ ਕੇ ਦੀਏ। ਮੈਂ ਗਾਂਓ ਗਿਆ ਤੋਂ ਇਧਰ ਕੁਝ ਪਰਵਾਸੀਓਂ ਕਾ ਨਹਿਰ ਪਰ ਕਾਮ ਕਰਦੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਕੇ ਹਾਥ ਸੇ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਰੋਲਿਆਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੇ ਇਕ ਸਾਲ ਨਾ ਆ ਸਕਾ। ਬੀਵੀ ਕੇ ਪਾਸ ਹੀ ਗਾਂਓ ਮੇਰਹਾ। ਹਮਾਰੇ ਹਾਂ ਇਕ ਗੋਲਮੋਲ ਬੱਚੇ ਨੇ ਜਨਮ ਲੀਆ। ਬਿਲਕੁਲ ਬੀਰੇ ਜੈਸਾ। ਮੈਂ ਜਭ ਭੀ ਰਮਈ ਕੋ ਉਠਾਤਾ ਤੋਂ ਮੁਝੇ ਬੀਰੇ ਕੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਤੀ। ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਆ ਗਿਆ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸੋਨਵਤੀ ਕੇ ਕਈ ਖਤ ਆ ਚੁੱਕੇ ਥੇ। ਉਸਕਾ ਹਰ ਇਕ ਖਤ ਐਸੇ ਲਗਤਾ ਥਾ ਜੈਸੇ ਵੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ।

(ਮਹੇਂਦਰ ਖਤ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖਤ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦੇ ਹਨ।)

ਸੋਨਵਤੀ ਦੀ

ਆਵਾਜ਼ : ਰਮਈ ਕੇ ਬਾਪੂ, ਪੱਤਰ ਪਾਤੇ ਹੀ ਚਲੇ ਆਣਾ ਜੀ, ਇਤਨੇ ਰੋਜ਼ ਹੂਈ ਗਏ ਆਪਦਕੇ ਯਹਾਂ ਸੇ ਗਏ ਹੂਏ, ਹਮਾਰਾ ਜੀਆ ਨਾ ਲਗਤ ਹੈ ਜੀ। ਔਰ ਜੀ ਇਬ ਤੋ ਹਮਾਰ ਲੜਕਿਨ ਰਮਈ ਦਾ ਦਾ-ਦਾ ਕਹਿਣ ਲਗਤ ਹੈ। ਆਪ ਕੀ ਫੁਟੂਆ ਕੋ ਚੁੰਮਤ ਹੈ ਜੀ। ਔਰ ਜੀ ਸੱਚ ਬਾਤ ਤੋ ਯੇਹ ਏ ਜੀ, ਇਬ ਆਪਨ ਕਾ ਜੀਆ ਨਾ ਲਗਤ ਹੈ ਜੀ, ਆਪ ਕੀ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆਤੀ ਹੈ ਜੀ, ਏਕੀ ਬਾਰ ਚਲੇ ਆਓ।

ਆਪ ਕੀ...ਸੋਨਵਤੀ

ਮਹੇਂਦਰ : ਮਗਰ ਸੋਨਵਤੀ ਕੇ ਹਰ ਪੱਤਰ ਕੇ ਜਵਾਬ ਮੇਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਔਰ ਜਲਦੀ ਆਣੇ ਕਾ ਵਹਿਦਾ ਕਰ ਦੇਤਾ ਥਾ। ਉਸਕਾ ਹਰ ਪੱਤਰ ਮੁਝਕੋ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦੇਤਾ ਥਾ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਥਾ। ਖਰਚੇ ਕੀ ਭੀ ਬਾਤ ਥੀ। ਉਪਰ ਸੇ ਸਿਰਦਾਰ ਜੀ ਕੀ ਭੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਸੇ ਹਾਲਤ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਥੀ। ਦੋ ਬਾਰ ਕਾਂਟਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਤਿਆਰ ਖੜੀ ਫ਼ਸਲ ਕਾ ਬਰਖਾ ਔਰ ਗੜੇ ਕੇ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਥਾ। ਆੜ੍ਹਤੀਓਂ ਕਾ ਕਰਜ਼ਾ ਬੜ ਗਿਆ ਥਾ। ਘਰ ਮੇਂ ਭੀ ਵੋਹ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲਾ ਖੁਸ਼ੀ ਕਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਹੀਂ ਥਾ। ਪੈਸੇ ਕੀ ਤੰਗੀ ਕੇ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਲੇਸ਼ ਪੜਾ ਰਹਿਤਾ ਥਾ। ਪਰਸੋਂ ਤੋਂ ਘਰ ਸੇ ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਉਸਨੇ ਤੋਂ ਮੁਝੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਖੇੜ ਦੀਆ। ਚਿੱਠੀ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਥਾ ਕਿ ਬਹਿਨੀਆ ਕਾ ਗੌਣਾ

ਅਸਾੜ ਮੇਂ ਪੜਣਾ ਤਹਿ ਹੁਈ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਲਿਖਾ ਥਾ ਕਿ ਸਿਰਦਾਰ ਜੀ ਸੇ ਦੂਈ ਹਜ਼ਾਰ ਅਡਵਾਂਸ ਲੇਕਰ ਫੌਰਨ ਘਰ ਚਲੇ ਆਓ। ਸਿਰਦਾਰ ਜੀ ਸੇ ਅਡਵਾਂਸ ਕੈਸੇ ਮਾਗੂੰ, ਵੇਹ ਤੋ ਖੁਦ ਬਹੁਤ ਤੰਗੀ ਮੇਂ ਹੈ। ਇਸੀ ਫਿਕਰ ਮੇਂ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਮੇਂ ਕਟਾਈ ਕੇ ਵਕਤ ਭੀ ਸਿਰਦਾਰ ਜੀ ਸੇ ਪੀਛੇ ਪੀਛੇ ਕਹਿ ਰਹਾ ਥਾ। ਖੇਤੀ ਸੇ ਘਰ ਭੀ ਪਹਿਲੇ ਆ ਗਿਆ। ਸਿਰਦਾਰ ਜੀ ਜਬ ਘਰ ਆਏ ਤੋ ਮੁਝੇ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਵੇਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਬੋਲੇ।

(ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਖੇਤ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਤੀ ਪਰ੍ਹੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਨਾ ਮੇਅਦਰਾ, ਕਣਕ ਜਿਹੜੀ ਵੱਢਣੀ ਸੀ ਵੱਢੀ ਗਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਐ ਦਸ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਐ ? ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਐ ? ਜਿਹੜੀ ਪਰਸੋਂ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਸੀ ਕਿਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨੀ ਲਿਖਿਆ ਮਾੜਾ ਚੰਗਾ ? ਅਗੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਇਉਂ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਤੂੰ ? ਤਕਲੀਫ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ? (ਮਹੇਂਦਰ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ) ਨਾਮ ਕੌਰੇ ਤੂੰ ਹੀ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛ। ਸਵੇਰ ਦਾ ਗੁੰਨਵੱਟਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : (ਕੋਲ ਆ ਕੇ) ਹਾਂ ਮਹੇਂਦਰਾ ਦੱਸਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਬੀਬੀ ਜੀ, ਬਹਿਨਾ ਕਾ ਗੌਣਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਅਸਾੜ ਵਿਚ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਗੌਣਾ ਪੜ੍ਹਨੈ ? ਸਹੁਰੀ ਦਿਆ... ਹੋਰ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋ ਗਾਲ੍ਹ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਮਲੋਮਲੀ... ਹੈਦੇ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਐ ਭਲਾ ?

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਮਹੇਂਦਰ, ਹੈਦੇ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਐ ਭਲਾ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਜਲਦੀ ਆਨੇ ਕੋ ਬੋਲਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਚਲਾ ਜਾਈ ਫੇਰ, ਵਾਢੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ। ਇਥੇ ਕੀ ਤੈਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਕੱਛੀਆਂ ਪਾਉਣੀਆਂ ਨੇ ਕਿ ਕੁਤੀੜ ਦੀ ਫੈਮਲੀ ਪਲੈਨ ਕਰਨੀ ਐ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣੋ, ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੀ ਜੱਬਲੀ ਮਾਰਨੀ ਏ ?

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ ਬੋਲੋ ਤੋ ਸਹੀ।

ਮਹੇਂਦਰ : ਬਾਤ ਤੋ ਯੇਹ...

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਬਾਤ ਤੋ ਸਹੁਰੀ ਦੀਏ ਕਮਜਾਤੇ, ਤੈਂ ਕਿਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਤੋਂ ਜਾਜਤ ਲੈਣੀ ਐ। ਵਾਢੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦਾਣੇ ਕਢਵਾ ਦੀ ਤੇ ਲਾ ਜਾਈ ਚਿੱਤੜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡੀਆਂ। ਮੈਂ ਆਪੇ ਪਿਛੋਂ ਔਖਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਕੇ ਸੋਣੀ ਬੀਜ ਲੂੰ। ਹੋਰ ਦਸ, ਐਮੇਂ ਹਾਕਲ ਬਾਕਲ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦੈਂ ?

ਮਹੇਂਦਰ : ਬਾਤ...

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਹਾਂ ਦਸ

ਮਹੇਂਦਰ : ਬੋਲਾ ਕੇ ਸਿਰਦਾਰ ਸੇ ਦੂਹੀ ਹਜ਼ਾਰ ਡਵਾਂਸ ਲਈ ਲੈਣਾ। ਗੋਣਾ ਪੜ੍ਹਤ ਹੀ ਆ ਜਾਊਂਗਾ ਕਾਮ ਪੇ। ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਤਾ ਕਰ ਦੁੰਗਾ।

(ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਇਕ ਲੰਮੀ ਚੁੱਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।)

ਮਹੇਂਦਰ : ਮੁਝੇ ਭੀ ਪਤਾ ਥਾ। ਮੈਂ ਸਿਰਦਾਰ ਕੀ ਹਾਲਤ ਕੇ ਜਾਣਤਾ ਥਾ, ਕਹਾਂ ਸੇ ਦੇਗਾ ਸਿਰਦਾਰ ? ਮਗਰ ਫਿਰ ਭੀ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਰਖਣੇ ਕੇ ਲੀਏ ਉਸਨੇ ਕਹਾ...

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਅੱਛਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਸੋਚਾਂਗੇ ਕੁਛ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਰਾਂਗੇ ਹੀ ਜਾ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆ, ਅੜਿੰਗਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨੇ।

(ਮਹੇਂਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅਤੇ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਉਹਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਸੋਚੀ ਪਿਆ ਏ।)

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਕੀ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਏ ਹੋ ?

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਸੋਚਣਾ ਕੀ ਏ ? ਮਹੇਂਦਰ ਨੇ 7 ਸਾਲ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਵਾਲ ਪਾਇਆ ਏ। ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ ਉਹਨੂੰ ਆਖਾਂ... ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਕੀ ਐ, ਤੂੰ ਤਿੰਨ ਲੈ ਲੀ, ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬੇਇਤਬਾਰੀ ਏ ?

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਆਹੋ, ਬੇਇਤਬਾਰੀ ਕਿਉਂ ਹੋਣੀ ਏ ? ਉਹ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਾ ਥੋੜਾ ਏ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਸੱਤ ਸਾਲ ਉਹਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ। ਇਹਨੇ ਕੋਈ ਸੀਰੀਅ ਸਾਂਝੀਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਥੋੜੀ ਕੀਤੀ ਏ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਸਮਝਿਆ, ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ। ਇਹਨੂੰ ਹੁਣ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ, ਕਿਵੇਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਜਾਊ ?

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਪਰ ਕਰੋਗੇ ਕੀ ? ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਏ। ਮਹੇਂਦਰ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਲੁੱਕੀ ਹੋਈ ਏ ?

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਇਹੀ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਏ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਖੁੱਡਾ ਨੇ ਹਾੜੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਆਉਣ 'ਤੇ ਭਰਨ ਵਾਲੀਆਂ। ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਗੋੜੇ ਮਾਰ ਚੁੱਕੇ ਨੇ, ਸਿਆਲਾਂ 'ਚ ਤੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਵੇਲੇ ਪੂਰਾ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਆੜਤੀਏ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਖਾਈ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉਤੇ ਫੁੰਮਣ ਕਹਾੜ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਐ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹੁਦਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਗਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਐ, ਰੁਬੀਆ। ਕੱਤੇ ਵਿਚ ਰੰਗੜ ਝੋਟੀ ਫਲ ਸਿੱਟ ਗਈ ਸੀ ਛੇਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਬਚ

ਗਈ, ਹਜ਼ਾਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਉਦੋਂ ਵੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤ ਦਾ, ਜਿੰਨੇ ਮੌਕਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਦੇ ਵੀ ਦੇਣੇ ਐ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਵੱਡਾ ਖਰਚ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੀਤੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਸਾਲ ਭਰਦੇ ਪਿਛੇ ਪਏ ਐ ਵਿਆਹ ਲੈਣ ਲਈ। ਹਾੜ੍ਹ ਦਾ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਪਿਐ... ਭੂਆ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਥੋੜਾ ਖਰਚ ਏ। ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣੇ ਲੋੜ ਪੈਣੀ ਸੀ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਵਾਢੀ ਉਤੇ ਨੇ, ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਕਿੰਝ ਜਵਾਬ ਦੇਵਾਂ।

ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ : ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਹੀ ਪਉ... ਬਾਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਦੇਖ ਲਵੋ।

(ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਹੇਂਦਰ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਉਹਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ : ਮਹੇਂਦਰਾ, ਸੋਹਰੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਕੀ ਸੀ ? ਭਮੇ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ। ਪਰ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਐ। ਸਹੁਰੀਆਂ ਖੁੱਡਾਂ ਈ ਬਾਹਲੀਆਂ ਨੇ ਭਰਨ ਗੋਚਰੀਆਂ। ਨਾਲੇ ਆਪਣੀ ਜੀਤੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਐ ਹਾੜ੍ਹ ਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਕਹੂੰ ਐਤਕੀ ਦੇ ਸਾਲ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਤੇਰਾ ਮੈਂ ਵਰਤਣੇ। (ਮਹੇਂਦਰ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੜਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਉਹਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ।) ਪਰ ਤੂੰ ਐਂ ਦਿਲ ਛੋਟਾ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਇੰਤਜਾਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੂੰ। ਆੜਤੀਏ ਦੇ ਜਿਥੇ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਤੇ ਗੂਠਾ ਲਗਾਉਣਾ ਏ, ਉਥੇ 22 ਹਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਲਾ ਦੂੰ। ਤੇਰੀ ਲੋੜ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦੂੰ। ਬਸ ਹੁਣ ਹੱਸਦੇ। (ਮਹੇਂਦਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਲਈ ਝੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਉਹਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।) ਅਸੀਂ ਉਣੇ ਤੇ ਸੱਖਣੇ ਜੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾ ਆਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਆਉ ?

(ਮਹੇਂਦਰ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਬੁਰੇ 'ਤੇ ਖੜੀ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)

ਪਿਛੋਂ ਅਵਾਜ਼ : ਅਸੀਂ ਉਣੇ ਤੇ ਸੱਖਣੇ ਜੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾ ਆਏ ਤਾਂ ਕੌਣ ਆਉ ਤੇ ਇਹ ਸੀ ਨਾਟਕ ਉਣੇ ਤੇ ਸੱਖਣੇ।

ਦਾਸਤਾਨ ਤਿੰਨ ਟਰੰਕਾਂ ਦੀ

ਸੁਖਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪਾਂਤਰ

ਪਾਤਰ

ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ
ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ
ਅੱਲਾ ਰੱਖਾ

